

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369546628>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

LOG Id: LOG_0158

LOG Titel: Caput Vigesium Octavum. Novella: Daun Baru. - XXVIII. Hooftstuk. Nieuw-blad-Boom

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Nomen. Latine *Bintangor Tenuifolia*. Malaice *Bintangor Daun Kitsjil*. Amboinice *Hataul Laun Maun*.

Locus. Raro occurrit, semperque crescit in locis faxosis ad pedes montium, uti in Hoeamohel circa Liellam & in magna Amboina, in monte Capahæ, ubique haud procul a litore, & in exilioribus silvis ex minoribus arboribus constantibus.

Ufus. Lignum durius & solidius est vulgari *Bintangor*, unde & ad tectorum fulcra adhibetur, sed non magna conquiri potest copia.

Tabula Septuagesima Secunda

Ramum exhibet *Bintangora silvestris*, uti a *Rumphio* vocatur.

OBSERVATIO.

Nomine *Bintangor silvestris* occurrit apud *Valent.* pag. 217. & No. XLV. exhibetur.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

Novella: Daun Baru.

Quasdam nunc describemus arbores, quæ flores itidem gerunt speciosos, & Althææ affines sunt, quæ in nostris seu Europæis terris pusilli sunt frutices, sed hæc in regionibus in arboris formam excrescunt, has in quatuor distinximus species, quarum primam & vulgatissimam cum varietatibus suis hoc in capite describemus.

Novella seu *Daun Baru* est arbor ubique obvia, plurimum uno, sæpe & pluribus truncis instar fruticis excrescens, præsertim quæ in litore crescit, non alta sed mediocris crassitie instar vulgaris Mali; trunci cortex est cinereus & fere albicans, in litore pallide rufus, sed remotius in terra cum viridi mixtus, in ramis vero ex fusco & viridi variegatus, in superioribus vero ex cæruleo viridis, ubique admodum lentus, succosus, & a ligno facile separandus, uti in Salicibus.

Folia sunt solitaria & ampla, subrotunda, cordata, latiora quam longa, inferiore parte binis magnis subrotundis auriculis donata, quorum quædam quinque sexve pollices longa sunt, septem vel octo lata, quædam vero quatuor longa & quinque lata, in junioribus autem ramis aliquando occurrunt pedem circiter lata & palmam longa, ad oras tenuissime serrata, in vetustioribus vero foliis oræ sunt integræ, & ad apices seu angulos parva tantum crenarum vestigia supersunt, folia hæc porro superius cito angustantur in apicem acutum sed brevem, suntque superne glabra & læte viridia, inferne cinerea, ad tactum lanuginosa seu rugosa, quinque, septem, & novem sæpe protuberantibus costis donata, quæ per folii superficiem dispersæ sunt, sed ad petiolum concurrunt, exceptis plurimis aliis transversalibus costis.

Folia tenerrima & juniora sunt ex fusco viridia, & instar libri complicata, sique sese aperiant, diu ab utraque virefcunt parte, quo autem sint vetustiora, eo firmiora, magisque cinerea sunt ab inferiore parte. Odor & sapor est fatuus, herbaceus, & mucosus, qualis in omnibus Malvaceis detegitur generibus.

Longis insident & rotundis petiolis prope folium reflexis, instar manubrii cochlearis, qui teneri prope suum ortum in ramo bina gerunt peculiaria foliola, inter quæ tanquam inter binas genas locantur, quæ etiam ad petiolos florum observantur, sed sensim decidunt. Vetusta vero folia plerumque perforata sunt a vermicibus vel formicis, ac sunt disructa, rugosa, & sæpe ex relictis tantum costis constantia, hæc enim arbor præ reliquis quam maxime vexatur a nigris formicis.

Flos

Naam. In 't Latyn *Bintangor Tenuifolia*. Op Maleys *Bintangor Daun kitsjil*, en in 't Amboins *Hataul Laun Maun*.

Plaats. Men vind het weinig, en het waft altyd op steenige gronden, in 't bangen van de bergent, gelyk op Hoeamohel omtrent Liella, en op groot Amboina, in 't gebergte van Capaba, over al niet ver van strand, en in ligte bosschen van klein boomwerk.

Gebruik. Het hout is wel vaster en harder, dan dat van de gemeene *Bintangor*, daarom werd het mede tot het dakwerk gebruikt, maar men kan het in geen overvloed bekomen.

De twee-en-seventigste Plaat

Vertoont een Tak van de wilde *Bintangor*, zo als die van *Rumphius* genaamt wert.

AANMERKING.

Onder de naam van wilde *Bintangor-Boom*, komt ze voor by *Valent.* p. 217. en wert op de Plaat onder No. XLV. verbeeldt.

XXVIII. HOOFSTUK.

Nieuw-blad-Boom.

N^U zullen wy eenige boomen beschryven, die mede een aanzienlyke bloeme dragen, en uit de maagtschap zyn van *Althea* ofte *Heemst*, dewelke wel in onze Landen meest een swakke beester is, maar hier te Lande baar in gedaante van een formeel boom vertoonen, die wy in vier hoofd-zoorten verdeelt hebben, waar van wy de eerste of gemeenste met baare veranderingen in dit Kapittel beschryven zullen.

Novella of *Daun Baru* is een overal gemeene boom, meest met eenen, en zomtyds ook met meerder stammen, als een beester opschietende, inzonderheid het geene op strand waft, niet hoog, maar middelmatig dik, als een gemeene Appel-boom, den bast aan den stam is ligt-graauw, en bykans witachtig, op strand ligt-ros, maar Lande-waart in met vuil groen gemengt, aan de takken uit het bruine en groene gemengt, maar aan het voorste blaauw-groen, over al zeer taai, zappig, en van het hout ligt afschillende, gelyk aan de willigen.

De bladeren staan enkeld, en zyn groot, rondachtig, als een hert geformeert, breeder dan lank, achter met twee groote ronde en over malkander slaande ooren, zommige vyf en zes duimen lank, zeven en acht breed, zommige vier lank, en vyf breed, doch aan de takken vind men der ook bykans een voet breed, en een band lank, aan de kanten zeer fyn gezaagt, doch aan de oude bladeren zyn ze effen, of aan de spitzzen eenige kleine overblyfsels van tanden behoudende, van voren in een korte of schielijke spitzze eindigende, boven glad, en jeugdig-groen, maar van onderen gryz of graauwachtig, en in 't aantasten wolachtig, of ruig, met vyf, zeven, en negen uitsteekende ribben, in de ronte verdeelt, alle bei den steel t'zamen stootende, behalven nog veele andere dwersribben.

De gebeele jonge bladeren zyn bruinachtig, en t'zamen gevouwen als een boek, en als ze haar openen, blywenze langen tyd groen aan weer-zyden, en hoe ouder, boestyver, en graauwer zy van onderen worden. De reuk en smaak is smets, grasachtig, en slymerig, gelyk alle *Maluwe*-zoorten.

Zy staan op lange ronde steelen, by het blad omgekromt als een steel van een lepel, die jonk zynde, by baren oorspronk aan den tak twee kleine byzondere blaadjes hebben, tusschen dewelke zy als twee wangen staan, welke men ook ziet by de steelen der bloemen, maar metter tyd afvallen. De oude bladeren zyn meest vol gaten, en van de wormen of mieren doorvreeten, ruig, gescheurt, en dikwils in bloote ribben bestaande, want dezen boom meer dan andere van de swarte mieren geplaagt werd.

De



Flos formam habet uti in Malva & Althæa, calathoides nempe, ex quinque magnis constans petalis, infra firmis, supra flaccidis & rugosis, per longitudinem striatis, quorum quodvis dimidia sua parte alterum complectitur, ita ut totus flos ex uno constructus videatur petalo, non autem ita ample extensus & apertus est hujus flos quam in Malva, sed ad unguem magis incisus & excavatus est. Color est flavescent, in centro interno obscure fuscus, ac fere sanguineus: In medio pistillum locatur more Malvaceorum, ultra semi digitum longum, cujus summum plurima ambiunt farinacea stamina, in ejus vertice fuscum apparet capitulum, inodorum penitus. Flos autem duplici barbato insidet calici, cujus inferior pars componitur ex decem, superior vero ex quinque longis viridibusque petalis acuminatis, arcte flori adcumbentibus. Quamdiu flos arbori insidet, non ultra campanæ formam apertus est, sed sub vesperam magis sese extendit instar patinæ, ac plerumque totus quantus decedit, coloreinque acquirit magis intensum, ac strias contrahit læte rubentes, externe autem, si tangatur, rugosus apparet. Hic florum lapsus plerumque in adultis observatur arboribus, in junioribus enim plurimi remanent, qui sese sub vesperam contrahunt & claudunt in caput, quod nunquam iterum sese aperit more Malvaceorum: prolapsi autem flores in terra aperti manent, & ita putrescunt.

Post florum lapsum sese contrahunt & claudunt ista quinque calicis petala, & fructum formant, qui constat ex oblongo cono, forma & magnitudine Nucis Moschatae, externe autem rugoso, & obscure fusci coloris. Hæc fructus capita facillime sese per maturitatem aperiunt in quinque segmenta, quorum singula fructum casei excavatum referunt. Quodvis vero segmentum ablatum sese iterum dividit in binas cellulas, inque singula quinque locantur semina magnitudine acinorum Uvarum, forma gibborum renum, insipida, plurima autem horum seminum pars non perfecta est, sed putrescit, unde & raro ex iis novæ excrefcunt arbores.

Hujus lignum est album, fungosum, & siccum levissimum est nec durabile: Rami medullam habent fungosam & aquosam, in vetustioribus vero truncis ultra hominem crassis cineream generant medullam, quæ sæpe ita cinerea est, ac Salimoeri, & externo albo ligno ita obducitur, ac caro lardo suo, quod & in Ebano quoque conspicitur ligno. Medulla hæc durabilis est, nec facile in terra putrescit, licet fungosa ac levis sit, & licet tota arbor saporem habeat fatuum & aquosum, in hac tamen cinerea medulla amarities subtilis observatur, quæ detegitur masticatione, vel si cum aqua supra porphyritum conteratur: quoniam vero comperi medullam hanc cineream in cunctis non reperiri arboribus, præsertim quæ in pagis crescunt per ramos propagatæ, hinc diu cogitavi, uti & multi mecum incolæ, hanc arborem in binas dividendam esse species, quum autem plurimi dicant, unicam tantum esse speciem, eo quod in floribus & foliis nulla notabilis conspiciatur varietas, hinc ad ulteriorem disquisitionem illud differam, licet persuasus sim, quandum posse me ostendere differentiam tam florum quam foliorum: Radices album gerunt lignum, & mucosum corticem, uti tota arbor.

Arbor hæc vegetativam quoque habet naturam, ita ut omnes ejus rami, quam pusilli etiam, terræ commissi progerminant, sed non diu extra terram servari possunt vegetæ, dum totum lignum sit fungosum, & hinc facillime succus vivens exstillat & exsiccat, unde & tales rami, quam primum cæsi sunt, plantandi sunt, nec ultra noctem servandi; Per totum annum flores producit, sed copiosissime mensibus Decembri, Januario, & Februario, qui sicci sunt menses.

Nomen. Latine Novella. Malaice Daun Baru & Caju-Baru, h. e. novum folium, quum semper nova in hac arbore observentur folia, adeoque sit luxuriosa, qua denominationis significatione in aliis quoque occurrit linguis, uti Ternatensi & Macassarensi Baru. Javanica Condong Waru, Bandensi Varu Ranu & Varook. Amboinensi Haru: In Luhoe Pappatale. In Baley Waru, Portugallice Volo Condan.

Locus. Hæc arbor ubivis nota est per totam aquosam Indiam tam in litore, quam in ipsa regione ubique crescens, unde & inter omnes arbores vilissima Tom. II.

De bloem is geformeert, als die van Malva en Heemst in 't gemeen, te weten kloks-gewys, uit vyf groote bladeren gemaakt, beneeden styf, boven slapen rimpelig, in de lengte gestreept, en elk schier met zyn helft bet ander omvattende, zodat de gebeele bloem schynt uit een blad gemaakt te zyn, zo wyd niet geopend, als in de Malva, maar dieper en bolder. Hare couleur is licht-geel, op den grond van binnen boog-bruin, en bykans bloed-rood. In de midden staat een pilaartje, na gewoonte van de Malve, ruim een halve vinger lank, aan het bovenste met veele meelachtige noppen bezet, met een bruin hoofdje boven op, zonder eenigen reuk. Zy staat in een dubbelde gebaarde kelk, waar van het onderste deel bestaat uit tien, en het bovenste uit vyf lange groene spitzen, die dicht tegen de bloem aanleggen. Zo lange de bloeme aan den boom staat, isze niet meer, dan kloks-gewys geopend, maar tegens den avond openenze haar wyder, te weten, als een schotelje, en valt voor het meeste deel af, zo geheel als hy is, werd hooger van couleur, gewind eenige ligt-roode streepen, en is van buiten wat ruig in het aantasten: Dit afvallen geschiet meest aan de volwassen boomen, want aan de jonge blyvender veel hangen, en sluiten haar des avonds te zamen in een knop, die nooit wederom open gaat, na de manier van al de Maluwen, de afgevallene bloemen blyven zo geopent op de aarde leggen, en vergaan.

Na het afvallen der bloemen sluiten hun de vyf bovengemelde baarden wederom toe, en formeeren de vrucht, dewelke is een lankwerpige knop, in gedaante en grootte van een Note-muschaat, doch van buiten ruig, en donker-graauw van couleur. Deze knoppen openen haar ligt in vyf deelen, daar van ieder een stuk uitgeveen kaas gelykt: Ieder deel afgenoomen zynde, verdeelt zig wederom in twee kamertjes of celletjes, en in ieder celle leggen vyf zaadjes, in de grootte als de korrels van druiven, in de gedaante van bultige niertjes, zonder smaak, het meeste deel van deze zaadjes komt niet tot perfectie, maar verrot, weshalven ook zelden andere boompjes daar van voortkomen.

Het hout is wit, voos, en gedroogt zynde zeer ligt, en gansch niet durabel. De takken hebben een voos waterachtig bert, maar in de oude stammen, die dikker, als een man zyn, gewind het van binnen een graauw bert, dat zomtyds zo graauw word als Salimoeri, met het buitenste witte hout. als vleesch met zyn spek bekleed, gelyk men in het Ebben-hout ziet. Dit bert is durabel, en vergaat niet licht in de aarde, hoewel het voos en ligt is. Ook hoewel den geheelen boom las, en smets is van smaak, zo vind men nogtans in dit graauwe bert een subtile bitterheid, die men gewaar word in het knauwen, of in het vryzen met water op een steen; dewyl ik nu bevonden hebbe, dat dit graauwe bert niet in alle boomen is, inzonderheid die in de Negoryen met stokken geplant worden, zo ben ik lang in bedenken geweest, gelyk ook veele Inlanders met my, dat dezen boom in twee soorten behoort te verdeelt te werden, maar dewyl de meeste deel staande houd, dat het maar een soorte zy, also men aan de bloemen en bladeren geen merkelyken onderscheid kan zien of aanwyzen, zo moet ik my tot nader onderzoek daar mede conformeeren, hoewel ik my nog al laat voorstaan eenen onderscheid te kunnen aanwyzen, zo in de bladeren, als bloemen. De wortelen hebben een wit hout, en slymerigen bast, gelyk het gebeele gewasch.

Deze boom heeft mede een zeer groeyzamen aart, zo dat alle stokken (hoe klein zy ook zyn) in de aarde gestookt wederom uitschieten, doch willen niet lange boven de aarde leggen, want dewyl het gebeele hout voos is, loopt'er de groeyende zap zeer baast uit, en verdroogt, dierbalven men de stokken, zo draa zy gekapt zyn, verplanten moet, of immers niet boven een nagt laten leggen by heeft wel in 't gebeele jaar bloemen, maar meest in December, January, en February, de drooge maanden.

Naam. In 't Latyn Novella, in 't Maleys Daun Baru en Caju Baru, dat is Nieuw-blad, om dat men altyd jonge bladeren aan dezen boom vind, en by zo weeldrig in 't groeyen is, en zo bier by ook meest in alle andere taalen, als op Ternaats en Macassers Baru. Op Javaans Condong Waru, op Bandaas Varu Ranu en Varook. Op Amboins Haru. op Lubce Pappatale, op Baley Waru, op Portugees Volo Condan.

Plaats. Dezen boom is een allemans vriendt; want hy is bekend door geheel Water-Indiën, zo op strand, als landwaart in, overal wasschende, en daarom ook de alder

est, nec curat loca humida, ficca, umorosa, aperta, & similia, in omni enim crescit solo & cœlo. Elegantissimæ autem & luxuriosissimæ inveniuntur in locis maritimis, ubi & arbores sunt crassiores binis hominibus, uti inter alia apparet in Sumatra, in sinu Lamponico, & in Cerama parva; uti & in omnibus insulis ad Eurum sitis: Nota porro est in firma Indiæ terra usque in Australem Chinæ provinciam.

Ufus. Licet hæc arbor vilissima sit, nihilominus tamen multa præbet commoda non tantum in quotidiano usu domestico, sed etiam in Medico; Primo magnum dat horticorum sepibus usum, quum facillime hujus rami terræ commissi progerminant, non autem omnes excrescunt, si recte sibi invicem jungantur, quum terra non omnes alere possit: si autem hinc inde postes vel fulcra ad aliquid sustinendum locentur, citissime progerminant, si nempe libero exponantur aëri, uti in ambulacris similibusve operibus.

Lentus quoque cortex usui infervit, ex quo omne ligatorium formatur genus, incolæ enim insularum Australium illum adhibent loco funium pro navigiis suis, funis ignarius ex illo quoque confici potest, sed non tam bonæ est notæ, quam qui ex Lontaro arbore fit. Ampla ejus folia optima sunt ad cibum obtegendum, qui per plateas circumfertur in patinis.

Tenera ac juniora folia in aqua contrita optimum præbent capitis lavamen in ejus ardore ac inflammatione, modice enim refrigerant, & capillos alunt.

Obstetrices ejus mucilaginem adhibent ad lubricandas vias tempore partus. Nostra autem natio, si caput lavant succo *Daun Baru*, pruritus sentiunt, quem indigenæ non observant.

Daun Baru radix recentior effusa, cum aqua contrita, & epota optime refrigerat ardenti febris laborantes, insipida penitus est, unde & alii addunt radicem albæ *Gendaruffæ*, huic autem fini melius respondent radices *Novellæ rubræ* infra descriptæ. Juniora ejus folia inter manus compressa, ita ut flaccescant & incallescant, Furunculis inposita, alio superinposito folio, illos resolvit, parvi si fuerint, vel illos maturare faciunt, si majores sint. Folia hæc cocta & propinata, vel in balneo infusa *Dysuriam* curant: Interna cinerea ligni medulla in vetustissimis truncis tam fusca est quam in magna *Salimuri*: Si elaboretur, odorem spirat dulcem & unguentosum, sed cito disparet iste odor: Igni inpositum lignum cito flammam concipit, exsudatque paucam Olei quantitatem, sed multo rariorem quam *Salimuri*.

Cinereum hoc lignum licet molle & leve, durabilius tamen est externo albo, quod tamquam inutile abjiciendum, uti album illud *Ebeni* lignum.

Parvæ ex illo cistæ & capsulæ formari possunt, ut & postes plebejarum ædium, si tantæ magnitudinis conquiri possit, quum in terra durabile etiam sit, apud nostros autem Amboinenses in parvo hucusque est usu, præsertim quum hoc cor seu medulla sæpius concava & exesa sit.

Maxima hujus medullæ segmenta colligenda sunt ex arboribus in montibus vel desertis locatis, quos raro homines frequentant, quum ibi arbor satis rectum generet truncum, qui alias prohibetur continuorum amputatione, quum quotidie in re domestica adhibentur.

Funes ex cortice constructi non tantum navigiis inferviunt, sed etiam retibus piscatoriis. Tenuis quoque restes ex illo fabricantur piscatorum, quos & in cinetibus gestant, uti id alias fit cum cortice *Gnemonis* silvestris.

Ista quoque medulla a quibusdam in re medica adhibetur, quam propinant cum aqua contritam contra abdominis tormina. Contra Choleram radix quoque *Novellæ* propinatur cum aqua contrita, si simul folia ejus calefacta ventriculo applicentur. Notandum vero est ad usum medicum adhibendas esse talium arborum radices, quæ sponte in silvis crescunt, quum hæc efficaciores observatæ fuere illis, quæ ex depactis propagatæ sunt ramis.

In Sina hæc quoque arbor vulgaris est, sed ibi spernitur. In sinu Lamponico in Sumatra ex hujus cortice

der verachtste onder alle boomen, by laat zig ook niet gelegen zyn aan vogtige, dorre, schaduachtige, luchtige &c. plaatzen, want by waft op allerlei gronden. Deschoonste en weeldrigste nogtans wasschen aan de Zee-kant, alwaar de boomen dikker worden dan twee mannen, gelijk men onder anderen zien kan op Sumatra, in de bogt van Lampen, en op klein Ceram, als mede in alle de Zuid-Ooster Eilanden. Hy is voorts bekend op het vaste Land van Indiën, tot in de Zuider Provincie van China toe.

Gebruik. Hoewel dezen boom zo veragt is, niet te min heeft by verscheiden groote nuttigheden, niet alleen in de dagelykse huisbouding, maar ook in de medicyne, voor eerst heeft men een groot gerief daar van, in 't maken van de Paggers, dat is, beggen van de Thunnen, om dat men daar van gemakkelek de staaken kan krygen, en in der afgebouwene plaats straks andere wasschen, doch groeyen niet alle staaken, zo alsze in de beggen dicht tegen malkander gezet staan, want de grond kanze niet alle voeden, maar als men hier en daar stylen zet, om iets te dragen, die schieten zeer ligt uit, te weten, alsze onder den vryen Hemel staan, als stylen van Paggers, en opene Galderyen.

De taye bast heeft ook zyn gebruik om allerhande bindwerk daar van te maken, en de Inwoonders van de Zuid-Ooster Eilanden gebruikenze ook tot touwen voor haare vaartuigen, men kan der ook lond van maken, dog die is zogoet niet, als van de opregte Lontar-boom. De breede bladeren komen wel te pas, om alderhande kostmede te dekken, die men in schooteltjes over straat draagt.

Met de jonge bladeren in water gevreeven, waft men het hooft, als het verbit is, want zy verkoelen matelyk, en doen het hooft wasschen.

De Vroedvrouwen gebruiken den zelven slym om de passagie te gladder te maken in barens tyd. Onze Natie gevoelt in 't wassen van 't hooft eenige jeukte van Daun Baru zap, het welk de Inlanders niet voelen.

De wortelen van Daun Baru vers gegraven, met water gevreeven, en gedronken, verkoelen zeer kragtig in de brandende koortzen, zy zyn gants zonder smaak, en zommige doen daar by de wortel van witte *Gendaruffa*, dog hier toe zyn bequamer de wortels van de *Novella Rubra*, hier onder beschreeven. De jonge bladeren tusschen de handen wat gedrukt, datze slap en warm worden, en op de bloedvinnen gelegd, met een ander blad daar over, verdeelt dezelve, zoze nog klein zyn, of rypze, zo zy groot geworden zyn. De bladeren gekookt, en gedronken, ook in een bad gebruikt, geneezen de persing op 't water. Het inwendige graauwe hout werd in de geheel oude stammen zo bruin, en muisverwig, als in de groote *Salimuri*: In het werken riekt het zoet en zalfachtig, maar dien reuk vergaat haast, in 't vuur brand het ligt, en sweet wat Oly uit, doch veel schaarser, dan *Salimuri*.

Dit graauwe hout, hoewel week en ligt, is nogtans durabelder, als het buitenste witte, het welke men voor spint moet reekenen, gelijk het witte aan het *Ebbenhout*.

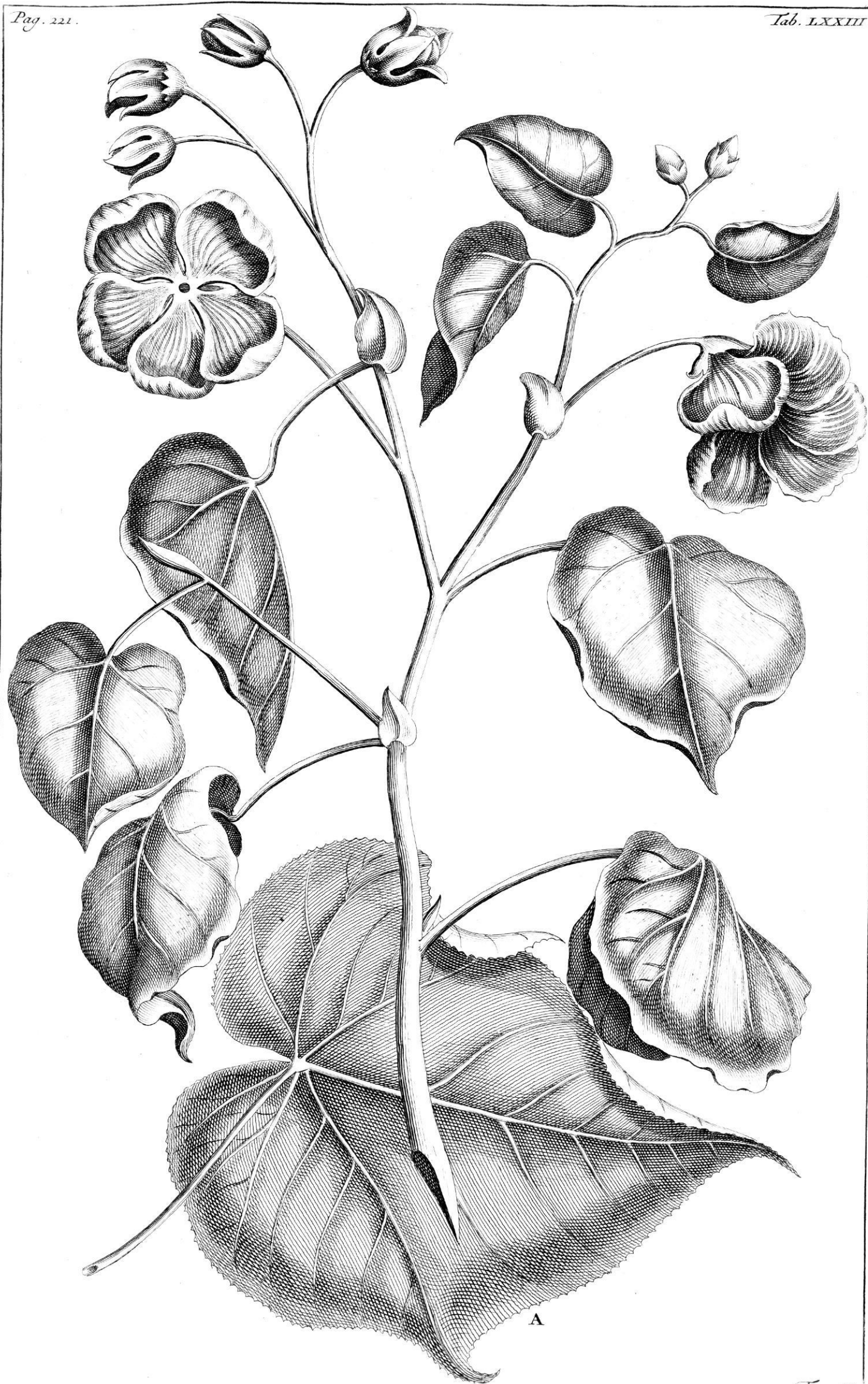
Men kan der kleine kistjes en doosjes van maken, als mede stylen tot gemeene huizen, als men het zo groot krygen kan, want het ook in de aarde durabel is, doch het is by onze Amboineezen nog in klein gebruik, te meer alzo men dit hert dikwils hol en uitgevreeten vind.

De grootste stukken van dit hert moet men zoeken aan de boomen, die in 't gebergte of eenzame plaatzen staan, daar weinig menschen komen, want aldaar gewint den boom een redelyk regten stam, het welk beim anders belet werd, door het afskappen zyner takken, die men dagelyks in de huisbouding van nooden heeft.

De touwen van de bast gemaakt, gebruikt men niet alleen tot vaartuigen, maar ook aan de visnetten. Zowerden ook dunne lynen daar van gedraait, als visch-lynen, die de Inlanders in hare broeken dragen, gelijk men anders doet met den bast van wilde *Gnemon*.

Het voorschreeve hert gebruiken ook zommige in de medicyne, gevende het zelve in water gevreeven te drinken, tegens het krimpzel of buik-pyn. Tegens het hooft of Choleram, drinkt de wortel van *Novella*, met water gevreeven, en legt eenige laauw gemaakte bladeren daar van op de mage: Maar hier by staat te weten, dat men tot allerlei medicinale gebruik nemen moet de wortelen van zodanige boomen, die van zelfs in 't wilt groeyen, vermits die kragtiger bevonden zyn, dan die van geplante staaken voortkomen.

In Sina is dezen boom wel mede gemeen, maar werd aldaar veracht. In de bogt van Lampen op Sumatra weten



tice in aqua macerato fortiterque contuso, & explicato certas formant minores vestes rufi coloris, quales in Orientalibus insulis ex cortice Sacca lib. 5. cap. 9. descriptæ construuntur. Ex hoc fabricant tuniculas, quibus se induunt, si in mari piscantur, ac dein iterum eluunt; non autem fortiter circumvolvendæ sunt, quum aquam reddant admodum mucilaginosam, dein iterum siccantur.

Hodie multum in Batavia plantantur ante ædes, & juxta vias, ob umbram: Celebes incolæ hujas corticem macerant in aqua, quem contundunt, & ex quo crassiora formant fila vulgaribus retibus inservientia.

Prima hæc Novella in Hort. Malab. tom. 1. pag. 51. Fig. 29. Malabarice dicitur Bu-Pariti, Bracmanis Valli-Cari Capoeff. Ego autem a Malabaris ipsam denominari audiavi Pu-areti. cujus descriptio ab Amboinenfi non differt, excepto quod Malabarica peculiarem habeat qualitatem; a nullis nempe formicis, muscis, vel aliis insectis arrodi; unde & multo viridior gerit comam Amboinenfi; quæ nunquam a formicis liberata est: Miratus insuper sum doctos illos Bracmanos tam pauca de Medicinalibus ejus virtutibus commentatos fuisse; quas tamen novi Malabaris notas esse, vulgaris enim nimis usus est, ejus folia ulcerationibus inponere, quæ illis modo colligantur. Sic quoque non est Alcea, uti Adnotator Dr. van Syen ad illud caput adnotat, sed Althæa arborefcens, a vero Abutilo quoque libr. 6. descripto differens.

Nostri natio in istis regionibus illas sæpe vocat Tiliæ Indicas, aliquando flores campanulatos: Malabari etiam vetusta & flavescentia folia cum calce contrita contra Odontalgiam inponunt.

Tabula Septuagesima Tertia

Ramum exhibet Novellæ, uti a Rumphio vocatur, ubi Litt. A. tenerum denotat folium acuminatum & crenatum, unde multum a vetustioribus ramorum foliis differt.

OBSERVATIO.

Quum hæc arbor in variis occurrat regionibus, a variis etiam denominata fuit & descripta auctoribus, quos in Thefauro Zeyl. pag. 136. collegi, ubi vocatur Ketmia Zeylanica; semper virens & florens, Tiliæ folio, flore luteo. Hart. catal. semin. Estque arbor folis Indica, major, seu Alcea Indica arborea, major Tiliæ folio, floribus Ketmiæ ephemericis, fructibus orbiculatis sulcatis, succum Guttæ Gambæ similem fundentibus. Herm. Mus. Zeyl. pag. 45. Ketmia Indica Tiliæ folio. Plum. catal. pl. Amer. p. 2. ut & Ketmia Indica, Populi folio, fructu orbiculato compresso. Tournef. Inst. pag. 100. & Althæa arborea, Indica, Populi folio flore Ephemero. Herm. H. Lugd Bat pag. 22. & Alcea arborea Indica maxima, Populi folio, flore majore flavescente Breyn. Prodr. 2. p. 10. & Alcea Indica arborefcens, folio Populi vel cordiformi, flore ephemero ex albo flavescente Amm. H. Bosjan. pag. 6. &c.

Hibiscus a recentioribus hoc genus jam vocatum est, hujusque altera varietas a Royeno, in Fl. Leidens. Prodr. pag. 532. vocatur Hibiscus caule arboreo, foliis cordato subrotundis, acuminatis, crenatis, quæ denominatio huic optime itidem quadrat speciei.

tenze uit dezen bast, door het weeten in 't water, sterk kloppen, en uitrekken, zekere kleedjes te formeeren, ros van couleur, gelyk men in de Oosterfche Eilanden met den bast van Sacca lib. 5. cap. 9. beschreven doet. Hier uit makenze rokjes, alsze op Zee willen gaan vissen, men kanze weder uitwassen, doch niet sterk vringende, wanneer zy het water heel ftymerig maken, en dan weder droogen.

Hedendaags werdenze veel op Batavia voor de huizen geplant, langs de weegen, om fchaduwe te maken. De volkeren op Celebes Oost-kust weeten den bast in water, kloppen, en maken daar grof gaaren van, tot flegte netten dienende.

De eerste Novella werd in Hort. Malb. tom. 1. pag. 51. Fig. 29. in 't Malabaars genaamt Bu-pariti, in 't Braminees Valli-Cari-Capoeff. Doch ik zelfs hebze van de Malabaren boren noemen Pu-areti. Wiens beschryving van de Amboinsche niet verscheelt, behalven dat de Malabaarsche een byzondere eigenschap moet hebben, datze van geen mieren, vliegen, of ander ongedierte gequelt werd, en daarom veel jeugdiger loof draagt, daar de Amboinsche, als gezegt, fchier nooit zonder mieren is. Zo ben ik ook verwondert, dat die geleerde Bramines van zyn medicynale kragten zo weinig opgegeeven hebben, die ik nogtans weet de Malabaaren bekend te zyn, want het een al te flegt gebruik is, de bladeren op ulceratien te leggen, dewelke daar mede flegts toegebonden werden. Zo is het ook geen Alcea, gelyk den Adnotator Dr. van Syen op 't zelve Kapittel stelt, maar een Althæa arborefcens, van het opregte Abutilon mede verscheillende, van ons lib. 6. beschreeven.

Onze Natie in die Landen noemtze zomtyds Oost-Indische Linde-boomen, zomtyds Klokjes-bloemen: De Malabaaren leggen de oude geelachtige bladeren, met kalk geveeven, op de Tand-pyn.

De drie-en-seventigste Plaat

Vertoont een tak van de Nieuw-blad-boom, zo alsze van Rumphio genaamt werd, alwaar Letter A. aanwyft een jong blad, dat getant en gehoekt is, en daar door veel van de oudere bladen verschilt.

AANMERKING.

Wyl deze boom in verscheide gewesten voortkomt, zo heeft ze ook verscheide benamingen gekregen, welke ik in myn Thef. Zeyl. pag. 136. by een verzamelt heb, alwaarze genaamt werd Zeylonfche Ketmia, altyd groen zynde en bloeyende met het blad van een Lindeboom, en een geele bloem, zo alsze van Hartog in zyn Cataloge genaamt werd, en is de Oostindische Zonneboom of groote boomachtige Althæa met het blad van de Lindeboom, en een dag duurende bloemen, met ronde gevoorende vruchten die een zop geven als de Guttæ Gamba van Herman in zyn Mus. Zeyl. pag. 45. en de Oost-Indische Ketmia met het blad van de Lindeboom, van Plum. in zyn Catal. pag. 2. als mede Indische Ketmia met Populier blad, met ronde gedrukte vruchten van Tournefor. pag. 100. in zyn Instituite; en de boomachtige Althæa met een Populier blad en een bloem die maar een dag duurt van Herman, in de Catal. van de Leidze Thuin pag. 22. en boomachtige Alcea met een Populier bladen een geele bloem van Breynius in zyn tweede Prodr. pag. 10. en van Amman in de Hortus Bosjanus pag. 6.

Hibiscus is dit geslagt van de nieuwe Kruydkeners genaamt, en van deze soort wert een diergelyke by de Profess. van Royen in zyn Flor. Leidens. Prodr. pag. 532. genaamt Hibiscus met een boomachtige stengel, met ronde hartvormige blaaden, spits, en getant zynde, welke benaminge aan deze plant ook toekomt.